

ДО ОБСТАВИН ПУБЛІКАЦІЇ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО
ПЕРЕКЛАДУ БАЛАДИ РОБЕРТА БЕРНЗА

Стаття присвячена висвітленню обставин публікації першого перекладу поезії Р. Бернза українською мовою, зробленого Василем Куликом. Пропонована розвідка обґрунтовує припущення, що цей переклад у часопису "Правда" 1874 р. надрукував Олександр Кониський.

Ключові слова: Василь Кулик, Олександр Кониський, переклад, Полтавська громада, галицькі часописи.

Hanna Dyka. On the publication of the first Ukrainian translation of a ballad by Robert Burns

The article sheds light on the circumstances of the publication of Robert Burns' first Ukrainian translation made by Vasyl Kulyk. The author argues that the publication of this translation in the journal "Pravda" in 1874 was initiated by Oleksandr Konysky.

Key words: Vasyl Kulyk, Oleksandr Konysky, translation, Poltava community, Galician journals.

Перший український переклад вірша шотландського барда Роберта Бернза був опублікований 1874 року. Символічно, що цим твором стала балада "John Barleycorn" ("Джон Ячмінь"), яка стверджує невмирущість народу, безсмертя народного духу. Переклад Василя Кулика під назвою "Іван Ячмінь" з'явився 1874 р. у Львові на сторінках часопису "Правда" [5].

Ця публікація не залишилась непоміченою, тоді як два наступних видання українських перекладів творів Роберта Бернза (Йосипа Шевченка, 1875 р. [7] та А.Т., 1889 р. [6]) не набули такої популярності. Так, у листі до К. Паньківського, надсилаючи 1896 р. свої переклади шотландського барда до "Зорі"¹, П. Грабовський зауважує: "Борнса, здається, ще не перекладали по-українськи, окрім гарної переробки "Івана Ячменя", зробленої Куликом" [11, 256].

Цю українську версію детально розглядає О. Нечипорук і доходить висновку, що "стилістично образ Джона в перекладі зазнав зниження. Іноді перекладач вводить строфу, яка не має відповідника в оригіналі, але ідейним спрямуванням та образністю співзвучна духові Бернсової творчості" [22, 17]). Згадано його й у дослідженнях М. Москаленка [19], Р. Зорівчак [15], Н. Янусь [35], Олени Радчук [23]. На думку Р. Зорівчак, "знаменитий уже сам вибір Бернсового твору, сповненого віри в невгасиму життєлюбність, у невичерпні сили простого народу, що завжди своїми вчинками прославлятиме Шотландію" [15, 134-135].

Проте доводиться говорити і про прикрі недоречності. Так, у своїй дисертації Н. Янусь пише, що "член "Полтавської громади" В. Кулик на сторінках газети "Правда", виданої у Львові, друкує 1874 року переклад балади Р.Бернса "John Barleycorn" [35, 58]. Однак "Правда" – український літературно-науковий журнал, що виходив у Львові в 1867–1870 (перший період), 1872 (із квітня) – 1880 (другий період), 1888–1898 (третій період) роках.

Далі авторка дисертації зупиняється на проблемі можливого використання В. Куликом уже відомих на той час перекладів: "Дослідниця радянських часів О. Нечипорук припускає, що автор не володів англійською мовою, а користувався російськими перекладами цієї балади О.Сенковського "Іван Ерофеевич Хлебное зернышко" і М. Михайлова "Джон Ячменное зерно". Зважаючи на політичну ситуацію в тогочасній Україні й на те, що переклад було видано у Львові, можна не погодитись з таким припущенням. 1874 року

¹"Зоря" – двотижневий часопис, що виходив у Львові у 1880–1897 рр. 1885 р. перейшов у власність Наукового товариства імені Шевченка, ставши всеукраїнським органом. Редактори – О. Партицький, О. Калитовський, Григорій Цеглинський, О. Борковський, Василь Лукич-Левицький. Друкував літературно-критичні статті, історичні, статистично-економічні матеріали, листування, спомини.

Україна була поділена між Росією і Австро-Угорською імперією. На Лівобережжі діяв Валуєвський циркуляр 1863 року, після впровадження якого українські поети й письменники, щоб уникнути гонінь, емігрують за кордон або на Західну Україну” [35, 58-59]. Дозволимо собі зауважити, щоб уникнути непорозумінь, що секретний циркуляр 1863 р. російського міністра внутрішніх справ Петра Валуєва діяв, власне, як на Лівобережжі, так і на Правобережжі. Н. Янусь твердить, що “не став винятком і В. Кулик. На Австро – Угорській території українське слово не зазнавало таких сильних утисків, але відмічалась тенденція до поширення польської мови і літератури. Саме у Львові, культурному осередку Західної України, В. Кулик міг ознайомитися з німецькими чи австрійськими перекладами Р. Бернса. Ми припускаємо, що існував і західний шлях надходження творів шотландського поета на українські терени” [35, 59].

Висловлені дослідницею припущення слід уважати безпідставними, адже життєвий шлях перекладача обірвався 1870 р. Його постать, безумовно, заслуговує на подальше вивчення, хоча й нині відомо про нього чимало.

Василь Кулик народився 1830 р. поблизу Полтави в селі Ковалівка у дрібнопоміщицькій родині, що походила з козацького стану. “У старосвіцьких архівних шпаргалах Полтавського полку можна зустріти не раз Куликів на різних полкових урядах пройшого й запройшого віку, але-ж як здається, вони ніколи не належали до так званого значного козацтва Гетьманщини; найвище – сотникували” [32, 456], – зазначав сучасник і біограф перекладача В. Торчин. “Батька Василя Степановича застаємо вже дворянином з роду, невеличким панком, або як тут прозивають, полупанком, Полтавського повіту, володіючим кількома сотнями десятин з хутором по-над Ворсклою у селі Ковалівці, за кілька верст від Полтави” [32, 457]. Після закінчення першої чоловічої Полтавської гімназії В. Кулик навчався на медичному факультеті Харківського університету, де зазнав великого впливу П. Гулака-Артемівського й А. Метлинського, проте після смерті батька не зміг закінчити університет через брак коштів. В. Торчин наводить і такі відомості: “Годі було з дворянським житєм: тогочасній молодий дворянин міг бути тільки офіцером, або чиновником; офіцерство трібувало кошту, а не багатило; чиновництво з его здирством відвертало душу Василя. Кинутись буржуазним шляхом – у торги, або ремесництво ставилось паничеві за сором, и треба віддати Куликові у тому честь, що він не схибив, може й не без морального борюканя з самим собою. То була новинка у тогочасному паничівстві: під впливом потреби стати доробковим чоловіком. Разом з гуманістичними ідеями, він вибрав собі за професію аптекарство, хоча й прихильна більш до поетичних мрій, натура его тому ділови була радикальне суперечна. За того часу аптекарював у Полтавщині й Слобідській Україні тільки Німець, або захожий шляхтич з-за Дніпра; тутешньому паничеві, хоча-б и найбіднішому, ся професія була за встид. Не глядячи на теє, жваво ухопився він за хімію и фармацію, нашвидку здав екзамен на провизора и, спродавши частину землі й дещицю з хозяйства, заорандував невеличку аптеку у місті Валках, на Слобідській Україні, и добуток повинен був віддавати матері на вихованє братів и сестер. Так пройшли років пять чи шість тих дорогих літ, коли помилка, вільна чи не вільна, у виборі діяльності ставить ціле житеє переверть. Як тільки фамілійні околичности сяк-так уладилися, аптекарство ему огидло, а почати заново готуватись до другого діла було вже пізно. Поетичній склад фантазії тягнув его на Південь. Дніпрові пороги, Чорноморське побережє, Крим, Тамань, населені его фантазією вже минулими образами Запорозжів и Гирейв, тягли его до себе. Здав він комусь инчому свою аптечку, и з невеличкими грішми, без жадного окресленого заміру, потяг у дорогу тими шляхами, на котрі степовий побут наших чумаків накинув поетичні коліри” [32, 458].

Після повернення додому В. Кулик намагається то господарювати на хуторі, то продовжувати аптекарську справу, а згодом знову чинить за покликом серця – одружується з панянкою Марією Исенківною, освіченою, але простого роду – її батьки походили з кріпаків. Оселилось молоде подружжя в селі Нові Млини. “Там жив він серед темнозеленого гаю, у невеличкому будинкові, обсіяному навкруги квітками, серед співу соловіїв, у шанобі й любові сусідів – селян” [32, 462].

З 1855 р. в імперії розпочалася доба реформ. У перший рік царювання Олександра II було амністовано членів Кирило-Мефодіївського товариства. М. Костомаров, В. Білозерський (редактор журналу “Основа (1861 – 1862), історик, письменник), П. Куліш, а згодом і Т. Шевченко організували в Петербурзі інтелектуальний осередок українства. Виходять книжки українською мовою, місячник “Основа”, “Черниговский листок” та ін.

“Усвідомлення суспільством потреби ліквідувати кріпосне право, динамічне проникнення ідей західної філософії, початок реформ, еволюція духовного життя суспільства були причинами появи такого громадсько-політичного руху, як “народництво” [1, 22].

“Доба суспільних реформ стала часом поштовху в розвитку української освіти і культури” [1, 23]. 1861 р. в Києві виникла громада із числа студентів Київського університету та місцевої інтелігенції. Одним з основних напрямків діяльності Київської громади була організація недільних шкіл для дорослого населення. Поступово мережа громад і недільних шкіл охопила всі більші міста Наддніпрянської України.

“Полтавська громада виникла десь улітку 1861 року, коли стали відбуватися постійні щотижневі її збори; вона об’єднала навколо спільної, спочатку культурно-освітньої праці до того розпоршених поодиноких осіб. Полтавська, як і інші наші громади, не мали певних організаційних форм, визначеної політичної програми. З гаслом – праця на користь народу – до громади приставали люди з різними суспільними настроями й поглядами”, – зазначав М. Гніп. До цього товариства належали поміж інших О. Кониський і В. Кулик [10, 7-8].

Можливість працювати на благо народу, на користь суспільства окрилювала небайдужих людей. “На весні 1861 р. Пільчиков, Кониський, Трунов і Криштоф прохали дозволу відкрити 2 чоловічу недільну школу” [10, 13], “Кониський і окремо звертався до Петербурзького комітету грамотности на початку 1862 р.”, переконуючи видавати книжки з природознавства українською мовою [10, 16], “18 березня 1862 р. Д. Пільчиков, В. Лобода та О. Кониський звернулись з листом до Петербурзького комітету грамотности з вимогою викладання в школах України українською мовою” [1, 29], Лобода звернувся “до губернатора з проектом статуту “общества грамотности”. Мета товариства ширити освіту між простим народом. Для цього члени товариства мали за обов’язок провадити безпосередню працю, закладаючи, поруч шкіл Мініст. Нар. Освіти, громадські школи, перекладати або писати підручники та популярну літературу, вчителювати, читати лекції для народу, вряжати вистави, концерти на користь т-ва тощо” [10, 14]. Громадівці захоплено прислухались до народного мовлення, записували пісні й перекази, самі вдягалися по-народному, убачаючи в цьому запоруку подальшого піднесення рідного краю. “Такий і Кулик – романтик. Спостерігаючи покріпацький побут села, він ідеалізує його, сприймаючи з погляду ліберала-народника, для якого скасування кріпацтва, воля de jure найважливіше”, – так, у річищі радянських ідеологічних приписів, оцінював діяльність поета М. Гніп [10, 19]. “З того часу, – зазначав В. Торчин, – почались друкуватися его вірші, котрі, може, ніколи не побачили би світу, та его

кореспонденції, сливе, найкращі в “Основі”. Яким він був теперя щасливим! Яким видавався здоровим і веселим. Він почув, може, вперше, що его мрії, его потайні гадки, до чого небудь згодились; що він притулив своє жите до якогось любого ему діла; що святі надії не пропали...” [32, 460].

В. Кулик писав: “...силкуютьця, якъ зуміють, наші недавні крепаки тієї правди доказати, що вони варті поручъ стати, щобъ уже навіки не розъеднатися, зъ тією ясною панною, котрої ранокъ и вечіръ сподівалися, котру у столітній розлуці не здоліли забути. Якъ після дурману, що оmanoю піддали, вставъ нашъ народъ чистий серцемъ, не знаючи помсти, незнаючи злодійства за собою; якъ чоловік, котрому здавалось у ночі, що его давить яка-сь мара – а вийшовъ у поле та дихнувъ чистим повітрямъ, то де те усе й подівалося, такъ нашъ народъ виходить теперъ, здоровий духомъ, здоровий тіломъ на плодючу ниву волі й науки” [18, 102-103].

Невідомо, коли й за яких обставин В. Кулик звернувся до балади Р. Бернза, але здається вірогідним, що зроблено цей переклад саме до початку політичної реакції й переслідувань українських патріотів. Настрій вірша суголосний оптимістичному баченню майбутнього В. Куликом у той час:

Воскрес, воскрес Иван Ячмень
И наш народ бунтуе!

Ейфорія свободи давала простір для сподівань. Друзі часом збиралися, тогочасні політичні події в Європі давали підстави для найнеймовірніших планів. “Міжнародня несприятлива ситуація для Росії, гадки про вільне місто Київ з околишніми землями, про правобережну Україну, яка разом із Галичиною “составит политическую группу”, відносили настрої співрозмовників, представників Київської, Полтавської і Харківської громад, що засиділися в затишних Н.-Млинах над Ворсклою аж до ранку” [10, 39].

“Молодий Кониський, що в Полтаві починав виходити на громадську працю, між громадян перший налагоджував стосунки з селянами. Дописи його з приводу мандрівок на село і Кулика в “Основі” викликають інтерес з погляду переконань їхніх авторів” [10, 18-19]. У своїх публікаціях В. Кулик “висловлюється проти російського торговельно-промислового капіталу та тодішньої протекціоністичної системи в економічній політиці, в оборону українського споживача, зокрема інтересів сільської буржуазії, до якої й сам, власне, належав, маючи під Полтавою ґрунт” [10, 21].

Патріоти 1860-х рр., зокрема члени Полтавської громади, “посилаючись на темряву і несвідомість народу, не почувачи за собою сили, боючись і російської буржуазії і польських націонал-революціонерів, 1863 року викинули культурницький прапор: спочатку просвіта, усвідомлення, мобілізація сил, а потім політика, потім боротьба. Але сподівання на можливість легального культурництва розвіювалися. Заходила реакція, репресії падали одна за одною на голови учасників руху, не вважаючи на їхній нібито аполітизм” [10, 39-40].

О. Кониського було звинувачено “в стремлении к распространению малороссийской пропаганды”, “в распространении превратных социалистических идей” [26, 8] і 9 січня 1863 р. без слідства й суду вислано до Вологди [1, 31] під нагляд поліції, а згодом – у Тотьму. “Злидні, поневіряння, нагляд за читанням, цензура листування, заборона працювати на державній чи приватній службі, навіть приватно вчити дітей без дозволу начальства, щосуботне з’явлення до начальства – такі головні ознаки життя на засланні, яких довелося зазнати О. Кониському” [1, 92].

Дозвіл виїхати на лікування до Німеччини, який О. Кониський одержав від царя 1864 р., дав йому змогу особисто познайомитися з багатьма діячами

культури Галичини, стосунки з якими він підтримував і після повернення на Батьківщину, живучи під наглядом поліції спершу в містечку Бобринці, а згодом у Катеринославі й Києві.

Загроза переслідувань не зупиняє громадівців, а навпаки, стимулює до об'єднання. “За дорученням своїх колег П. Г. Житецький у серпні 1863 р. у Полтаві і у лютому 1864 р. у Чернігові налагоджував зв'язки з членами інших громад”. “На квартирах В. С. Кулика і Д. П. Пальчикова (треба – Д. П. Пильчикова. – Г. Д.) розглядалися питання листування між представниками громад, поширення “тісненьких окружних громад”, збирання коштів і їх розподілу, обговорювалися актуальні політичні теми” [17, 92].

На відміну від побратимів В. Кулик уник арешту, але його вразлива поетична натура страждала через крах надій на демократичний поступ, через знищення Полтавської громади. Смерть дружини, поневіряння з маленькими дітьми, невдалий другий шлюб, хвороба підкосили його: “схудле, змарніле лице, сиве волосє на голові и в бороді, й кахиканє за кожним словом...” [32, 509]. Таким запам'ятався Василь Кулик авторові спогадів. “Безнадійно він теперя дивився у будучину; житє називав непроханим, гидким подарунком; але-ж не стратив він інтересу и, як видно було з розмови, слідив за ходою сегочасней исторії. Підупадок Франції (ідеться про події франко-пруської війни 1870 – 1871 рр. – Г. Д.) уразив его так глибоко, що ніби-б з Францією погибали усі найкращі надії народів. Треба-ж сказати, що Кулик, по своєму вихованю, більш був під впливом французким, а ніж німецьким, хоча й и французкої мови гаразд довчився вже в середних літах. И перше він часом нагадував чиєсь слова, що для просвіченого чоловіка нашого часу иснують дві отчизни: одна та, де він родився, а друга Франція, отчизна его идей. Німців він не любив здавна, вже й задля своїх словянских поглядів, а послідня війна зробила его справдешнім німцеїдом” [32, 509]. Це була остання зустріч друзів. Цього ж 1870 р. Василя Кулика не стало.

Постає питання, як його переклад балади Р. Бернза міг потрапити до Галичини і з'явитися на сторінках часопису “Правда” 1874 р.? Ключем до розв'язання проблеми може бути саме згаданий біографічний нарис, надрукований у цьому ж виданні. Написаний людиною, яка товаришувала з В. Куликом, проте досить тривалий час була позбавлена можливості спілкуватись особисто, нарис підписано прізвищем Торчин. Серед активних членів Полтавської громади людина з таким прізвищем невідома, тому маємо всі підстави припустити, що В. Торчин – це псевдонім, яким змушений був скористатись автор із Наддніпрянської України, щоб не привертати до себе увагу агентів Третього відділу. Припускаємо, що псевдонім В. Торчин належить Олександрові Кониському, який часто приховував своє справжнє ім'я [13, 483-484]. О. Дей нараховує в нього 141 псевдонім, однак імені В. Торчин серед них немає. Разом зі своїми побратимами з Полтавської громади О. Кониський прагнув активного публічного життя, можливості сприяти поступу громадської свідомості шляхом публікацій у пресі.

“Приклад Києва, де з 1859 р. видавався “Киевский телеграф” і Чернігова, де за редакцією Глібова з'явився в 1861 р. “Черниговский листок”, спонукав і полтавців на видання місцевої газети “Нива”. На весні 1861 р. Кониський листовно вдавсь до Глібова, познайомившись з ним через Куліша за очі, по пораду, куди найкраще звернутися, щоб одержати дозвіл на газету. Глібов відповів, що найпростіше зробити за його прикладом: написати до губернатора і, коли тут не буде перешкод, то прохання піде до головного управління цензури. В кінці 1861 і на початку 1862 р. вже не один раз обговорювалася справа про видання газети “Нива”. На зборах деякі, зокрема Пильчиков, обстоювали місцевий (український) її характер, а деякі загально-російський

Стронін). На редактора призначали то Лободу, то Строніні, то Милорадовичку, сподіваючись на остаток, що хоч вона може вплинути на непохитного губернатора. Заходи коло газети пішли на марне, бо до міністерства внутр. справ і III від. Надходили негативні характеристики її ініціаторів” [10, 18].

“Кониський в умовах цензурних утисків у Росії перший на Наддніпрянській Україні проклав стежку до Галичини та її сьак-так вільної преси, що давала змогу виступити не лише письменникові, художникові, а й публіцисту в пекучій йому справі” [10, 18]. Роль цього діяча як першого наддніпрянця, котрий став видатним галичанином, визнавали й І. Франко, і М. Грушевський, і С. Єфремов. І. Франко зазначав: “Ім’я Олександра Кониського тривко вписане в історію нашої літератури. Як поет, новеліст, драматург, біограф популяризатор лишив він по собі довгий ряд праць, гідних уваги і задля таланту їх автора, й задля багатства життєвих обсервацій та чистоти української мови. Його плодючість була дуже велика; те, що досі надруковано, – то далеко не вся його літературна спадщина. З його автобіографічних нарисів ми знаємо про немало його праць, позагублених або позабраних “нечистою силою”; в теках різних редакцій певно набереться ще не один том його недрукованих праць. Але й се ще далеко не все. Кониський був також невтомним публіцистом, що відгукувався на всі важніші появи сучасного життя. Безліч його дописей та публіцистичних статей розсипана по різних російських, українсько-руських та польських часописах, найчастіше без його підпису або під одним із многих його псевдонімів” [33, 275].

1867 р. за матеріальної підтримки його та інших діячів у Львові був заснований літературно-науковий журнал “Правда” – фактично єдиний усеукраїнський друкований орган у ті часи. Він сам став активним його співробітником. Тут уміщували свої художні твори, наукові розвідки й публіцистичні статті М. Костомаров, П. Куліш. О. Кониський допомагав видрукувати доробок українською мовою тоді ще молодих літераторів, таких як Панас Мирний, І. Нечуй-Левицький, І. Рудченко (Іван Білик), М. Старицький. У цей час він опублікував і свої оповідання на шкільну тематику: “Перед Світом. Оповідання про людей нового часу” (1866), “Споминки давнього. Школа” (1866), “Мій перший прихід до школи” (1871).

Природним було б і бажання донести до ширшого кола читачів поетичний доробок В. Кулика, земляка, людини, духовно близької йому.

О. Кониський познайомився з В. Куликом після приїзду до Полтави; вони були активними членами Полтавської громади, мали близькі політичні погляди (“...ідеалістично настроєні Кулик і Кониський і закликали до спільного національного фронту” [10, 43]), приятелювали.

Автор біографічного нарису емоційно висловлює своє приязне ставлення до померлого: “Справді Кулик не був поетом вищого роду; він належить до наших, можна-б сказати *poetae minores*, написав він мало, але-ж як згадаємо, що якби теперя знайшовся загублений віршик якого небудь Катулла, то скільки-б було написано коментарів? А як гаразд придивитись, то вірші нашого Кулика по ширости й простоті почутя, по оригінально-народній формі, можна-б прирівняти до менчих поетів класичнеї старожитности и зберегти їх годилося-б. Найприбільшується капітал нашої невеличкої літератури” [32, 510]. Не слід забувати, що “Тв. поета були зібрані В.Торчином і видані окремою кн. 1894 р. у Львові під назвою “Писання Василя Кулика” [24, 413-414].

П. Куліш в одному з листів до О. Барвінського, даючи різку характеристику українським письменникам того часу, так оцінює згаданих діячів: “Кулик більший поет од Кониського, да такий же обскурант, як і він; тим не викохав свого таланту і що співав, то все з чужого голосу, як і Кониський. Сей попросту перелицьовував Шевченка, а в того іноді чути щось і народне” [2, 144]. Таку

невисоку оцінку творчого доробку цих поетів навряд чи можна вважати остаточною. Іноді достатньо кількох творів, щоб залишитися в історії літератури або народному мелосі. Вірш В. Кулика “Чи ти ж мене вірно любиш ” став народною піснею. А О. Кониський і за походженням¹, і за світоглядом був і залишається символом єдності українського народу; разом із М. Лисенком 1885 р. він створив національний духовний гімн “Боже великий, єдиний, нам Україну храни”.

“Про значення Кониського для єднання Галичини з Україною висловився акад. Серг. Єфремов у статті: “Олександр Кониський”, що заслання Кониського з поч. 1863 р. у північні сторони, Вологду і Тотьму, “не проходило Кониського, – навпаки, тільки більшого йому додало гарту і завзяття до праці коло тієї справи, до якої пристав за молодих літ. Він почав шукати нової арени для публічної діяльності й знайшов її за кордоном, у Галичині. Власне з Кониського може й треба починати історію тісного єднання двох кордонами порізнених частин української землі, бо коли зв’язки бували й до його, то тільки спорадичні й поміж поодинокими людьми, – Кониський же зробив ці зв’язки постійними й систематичними, а через те й міцними. Він на довгі літа мало не всю свою роботу переносить до Галичини, так що там ім’я його далеко більш відоме було й популярне, ніж на Україні, хоч увесь час він жив і працював тут. Кониський, як ніхто в 60-тих роках розумів вагу Галичини для відродження цілої України, як того резервуара, в якому повинні збиратися й до кращих часів переховуватися культурні вартості на користь цілого. Він вірив і надіявся, що кордони не вік високою стіною стоятимуть, і тоді ті спільними силами надбані запаси стануть у пригоді усьому українському народові. Починаючи з 1862 а особливо 1866 р. (має бути: 1865 р. – Г. Д.), коли Кониський у перше сам одвідав був Галичину, його ім’я стріваємо там усюди, де тільки можна й треба було виявити якесь активне співробітництво. Без його участі не обходилась ні одна літературна справа, а вже року 1873 з його ініціативи засновується Т-во імені Шевченка у Львові, року 1892 знову-ж його ініціативою та заходами, перетворюється воно на наукове” [30, 272-273].

Отже, цілком вірогідно, що саме О. Кониський міг надрукувати в часопису “Правда” переклад балади Р. Бернза “John Barleycorn”, здійснений Василем Куликом, і біографічний нарис про нього. Це була не просто данина пам’яті, а й гордість за побратима, який створив українською мовою близький нашому народові епічний образ Івана Ячменя, спроба викликати інтерес до зарубіжної літератури, зокрема до творчості великого шотландського поета, запалити бажання писати українською мовою.

Не слід думати, що поїздки до Львова, листування галицьких та наддніпрянських діячів культури були простою справою. Такі контакти привертала увагу як російських, так і австро-угорських служб безпеки. “Виїзд наших земляків українських до Галичини зустрічав ся з усякими труднощами і перепонами вже задля самого виїзду паспорту за границю, а крім того в повороті до Росії були Українці виставлені на всякі переслідування російської агенції у Львові (як ось в’язненє Кониського 1886 по повороті з Галичини в товаришім возі залізничнім у Волочисках, тяганина на допити до шефа жандармів Новицького і т.п.)” [3, 372].

¹ “Олександр Якович Кониський народився 6 серпня 1836 р. на хуторі Переходівка Борзенського повіту Чернігівської губернії в родині зубожілого поміщика. Духовні та культурні традиції, успадковані від перших вчителів – батька та матері, стали підґрунтям, на якому сформувались його погляди. У “Автобіографії” він наголошував, що походить із стародавнього роду Кониських із Галичини, згадки про рід яких відомі ще у 1613 р.” [1, 18].

Листування теж перебувало під пильним оком Третього відділу, тому автори статей, що з'являлися в Галичині, удавались до псевдонімів. М. Возняк згадує ставлення А. Кримського до "Записок наукового товариства імени Шевченка": "Скептицизм викликало й уживання псевдонімів. Бо й дивна була б це академія наук, зложена з псевдонімів" [9, 354].

Якщо випадала нагода, то листи передавали з okazjiю. Ганна Берло згадувала: "І от Кониський, користуючись тим, що я часто їздила за кордон, зробив з мене, так мовити, дипломатичного кур'єра. Коли Ол. Барвінський приїхав у Київ, Кониський прийшов разом із ним до мене (я жила тоді на Тарасовській вул.) і познайомив мене з ним. Коли я 1895 р. поїхала за кордон і спинилась у Львові, я привезла лист Кониського, і так кожного разу, як я виїздила за кордон і бачилась із Барвінським у Львові або у Відні, я повинна була давати й діставати різні інформації" [4, 98].

Отже, можна з певністю стверджувати, що публікація першого українського перекладу поезії Роберта Бернза не була випадковістю. Вітчизняна культура (і література зокрема) розвивалась у загальноєвропейському контексті. Крайні представники українства розуміли вагу поетичного таланту Роберта Бернза й уважали за свій обов'язок донести його образи, думки і почування до людей, позбавлених можливості читати його твори в оригіналі. Збагачення рідної культури, піднесення духу рідного народу – ось що надихало на творчість і В. Кулика, й О. Кониського.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Александров О.* Історико-правовий аналіз діяльності та наукової спадщини Олександра Кониського. – Ніжин: Видавництво "Аспект – Поліграф", 2007. – 188 с.
2. *Барвінський О.* Спомини з мого життя / Упор. А. Шацька, О. Федорук; ред. А. Винар, І. Гирич. – К.: Смолоскип, 2004. – 528 с.
3. *Барвінський О.* Спомини з мого життя. Друга часть: Накладом Галицької Накладні Я.Оренштайна в Коломиї. З печатні В.А.Шийковського, Львів, 1913. – 406 с.
4. *Берло Г.* Мої знайомства з деякими українськими діячами // *Україна*. – [Б. м.]: Державне видавництво України, 1929. – Березень-квітень. – С. 92-101.
5. *Бернс Р.* Иван Ячмїнь: Пісня Вигна-а. Переклад Василя Кулика // *Правда*. – Львів, 8. – 1874, 1 (13) Червня. – С. 329.
6. *Бернс Р.* Моє серце. Переклад А.Т. // *Новий Галичанин*. – 1889. – 2. – С. 35.
7. *Борнс Р.* Нікому // *Грінченко І.* Дещо із перекладів і самостайних творів. Випуск 1, Видання на вжиток Єлісаветградської безплатної рукописної школи. – Єлісаветград: Друкарня А.Гольденберга, 1875. – С. 11-12.
8. *Возняк М.* Листування Костомарова з Кониським / З листування Костомарова // *Україна*. – [Б. м.]: Державне Видавництво України, 1925. – Кн. 3. – С. 72-77.
9. *Возняк М.* Ол. Кониський і перші томи "Записок" (З додатком його листів до Митр. Дикарева) // *Записки Наукового Товариства імени Шевченка*. – Львів: Накладом Наук. Тов. ім. Шевченка, 1929. – Т. СЛ. Праці філологічної та історично-філософської секції. Під ред. Кир. Студинського й Ів. Крипякевича. – С. 339-390.
10. *Гніп М.* Громадський рух 1860 р. на Україні. Кн. перша. Полтавська громада. – Державне видавництво України, 1930. – 234 с.
11. *Гравовський П.* Лист до К. Паньківського 30 вересня 1896 р. // *Гравовський П.* Збір. тв.: У 3 т. – К.: Видавництво АН УРСР, 1960. – Т. 3. – С. 256-258.
12. *Грушевський М.* Олександр Кониський. 18 (30).УІІІ.1836-29.ХІ (11.ХІІ).1900 // *Хроніка українсько-руського НТШ*. – 1901. – Вип. 1.– Ч. 5.– С. 28.
13. *Дей О.* Словник українських псевдонімів та криптонімів: XVI – XX ст. – К.: Наук. думка, 1969. – 557 с.
14. *Житецький І.* Листування Костомарова з харківськими громадянами про видання народніх книжок / З листування Костомарова // *Україна*. – [Б. м.]: Державне видавництво України, 1925. – Кн. 3. – С. 69-72.
15. *Зорівчак Р.* Українсько-англійські літературні взаємини // *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті: У 5 т.* – К.: Наук. думка. – Т. 3: У взаємовідносинах з літературами Заходу і Сходу, 1988. – С. 88-155.
16. *Іваненко М.* З життя О. Я. Кониського (Нові матеріали) // *Україна*. – [Б. м.]: Державне видавництво України, 1929. – Березень-квітень. – С. 65-69.
17. *Казакевич О.* Павло Житецький. Життя та діяльність. – К.: Фітосоціоцентр, 2008. – 204 с.
18. *Кулик В.* Де-що зь Полтави. II // *Основа*. Южно-русскій літературно-учений Вестникъ. – С.-Петербургъ, 1861. – Ноябрь – декабрь. – С. 99-107.
19. *Москаленко М.* Нариси історії українського перекладу: У 6 ч. // *Всесвіт*. – 2006. – № 1-2. – С. 172-190; № 3-4. – С. 154-171; № 5-6. – С. 174-194; № 7-8. – С. 192-206; № 11-12. – С. 160-174.

20. *Нечиторук О.* Великий поет Шотландії (Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві). – К.: Товариство “Знання” Української РСР, 1973. – 46 с. (Література і мистецтво, 12)
21. *Нечиторук О.* Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві: Автореф. дис.... канд. філол. наук. – К.: Київський гос. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1969. – 21 с.
22. *Нечиторук О.* Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві: Дис.... канд. філол. наук. – К.: Київський держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1969. – 230 с.
23. *Радчук О.* Відображення поетичного світобачення Роберта Бернса в українських перекладах: Автореф. дис.... канд. філол. наук. Спец. 10.02.16-перекладознавство / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка: МОНМСУ. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – 20 с.
24. *Ротач П.* Кулик Василь Степанович // *Полтавська Шевченкіана: Спроба обласної (крайової) Шевченківської енциклопедії: У 2 кн. – Кн. 1. А – К.* – Полтава: Дивосвіт, 2005. – С. 413-414.
25. *Сиваченко М.* Олександр Кониський // *Кониський О.* Оповідання. Повесть. Поетичні твори. Упоряд. і приміт. М. А. Гончарука; Вступ. ст. М. Є. Сиваченка. – К.: Наук. думка, 1990. – 640 с.
26. *Сиваченко М.* Олександр Кониський // *Кониський О.* Оповідання. Повесть. Поетичні твори. – К.: Дніпро, 1990.
27. *Симоненко І.* До характеристики поетичного стилю Роберта Бернса // *Радянське літературознавство.* – 1958. – № 5. – С. 71-89.
28. *Симоненко І.* Життя і творчість Роберта Бернса. 1773–1789 рр. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959. – 234 с.
29. *Симоненко І.* Роберт Бернс – народний поет Шотландії. – К.: Товариство для поширення політичних і наукових знань УРСР, 1959. – 32 с.
30. *Студинський К.* Зв'язки Олександра Кониського з Галичиною в рр. 1862 – 1866 // *Записки Наукового Товариства імені Шевченка, том СЛ. Праці філологічної та історично-філософської секції.* Під ред. Кир. Студинського й Ів. Крип'якевича. – Л.: Накладом Наук. Тов. ім. Шевченка, 1929. – С. 271-338.
31. *Тисячоліття.* Поетичний переклад України – Руси: Антологія / Упоряд. і авт. передм. М.Н. Москаленко. Ред. І.М. Римарук. – К.: Дніпро, 1995.
32. *Торчин В.* Василь Степанович Кулик (Біографічний обрис) // *Правда.* – Львів, 1874. – Ч. 11. 18(30) липня. – С. 456-464; Ч. 12. 3(15) серпня. – С. 506-515.
33. *Франко І.* Олександр Яковлевич Кониський. 18 серпня 1836 – 12 грудня 1900 (Некролог) // *Франко І.* Додаткові томи до Зібр. тв. у 50 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2006 – 2010. – Т. 54: Літературознавчі, фольклористичні та публіцистичні праці. 1896 – 1916 / Ред. тому Є. К. Нахлік. – 2010. – С. 274-276.
34. *Франко І.* Про життя і діяльність Олександра Кониського // *Франко І.* Вибр. тв.: У 3 т. – Дрогобич: Коло, 2005. – Т. 3. – С. 276-298.
35. *Янусь Н.* Рецепція Роберта Бернса в Україні, Росії та Польщі: Автореф. дис.... канд. філол. наук: Спец. 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопіль: Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2006. – 22 с.

Отримано 11 жовтня 2013 р.

м. Київ